

A MONARCHIA HADITENGERÉSZETI POLITIKÁJÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK AZ I. VILÁGHÁBORÚT MEGELŐZŐ IDŐSZAKBAN

Rezümé:

A szerző ismerteti az antant és a hármasszövetség tengerészetének haditerveit, a németek elképzelését az olasz és osztrák-magyar flotta együttes tevékenységéről. Ez a terv magyarázza az osztrák-magyar flotta szerkezetét és Olaszország antanthoz állásának súlyos geostratégiai következményeit.

Kulcsszavak:

Osztrák-magyar haditengerészet; hármasszövetség; az I. világháború haditervei.

Solymos, András

FACTORS INFLUENCING THE NAVAL POLICY OF AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY IN THE PERIOD BEFORE THE FIRST WORLD WAR

Abstract:

The author describes the main tasks of navies of Entente and Triple Alliance, the German conception of common activity of Italian and Austro-Hungarian Navies. This plan explains the structure of Austro-Hungarian Navy and the heavy geo-strategic results of Italy's switch to the Entente.

Key words:

Austro-Hungarian Navy; Triple Alliance; War Plans of I.w.w.

A Habsburgok valahai spanyol ágától eltérően, az osztrák ág – már csak földrajzi okokból is – kevesebb figyelmet fordított a tengerhajózásra. A napóleoni háborúk lecsengését követően az osztrák uralkodók az Adrián és a Földközi-tengeren lévő érdekeiket birodalmuk olaszok lakta részeire támaszkodva igyekeztek megvédeni, kihasználva azok tradicionális tengerészeti ismereteit. Az osztrák haditengerészetnek még a vezényleti nyelve is olasz volt 1849-ig. Az olasz egyesülési törekvések következtében a flotta bázisa és a hadihajó-építési tevékenység átkerült Polába, ahol már német vezényleti nyelvvél és nyugat-európai mintákat követve alakították ki a haditengerészetet.

Az 1866-os porosz-osztrák háborúban súlyos vereséget szenvedett Ausztria. Bár a közben ellene szintén háborúba lépő olaszokat az osztrákok szárazföldön és tengeren is megverték (Lissa, 1866), Velence végül így is elveszett Ausztria számára. Ez a vereség is hozzájárult ahhoz, hogy az osztrákok keressék a kiegyezés útját a magyarokkal, ami 1867-ben meg is történt, majd ezt követte 1868-ban a magyar-horvát kiegyezés, amely után Horvátország közigazgatási értelemben már Budapesten keresztül (és nem közvetlenül) kapcsolódott Bécshez, a Monarchiához. Közvetlenül a magyar koronához tartozott Fiume és szűken vett környéke, amelynek élén magyar kormányzó állt. Ez kedvezett Fiume fejlődésének és lakossága életszínvonalának, mivel tengeri kapuként szolgáltak Magyarországnak tengeri külkereskedelme számára. A többi terület Horvátország része volt, amelyik az

említett módon, a kettős Monarchia magyar felén keresztül volt az Osztrák–Magyar Monarchia eleme.

Az 1870–71-es porosz–francia háború, amely a franciák súlyos vereségével végződött, következményeivel alaposan átrendezte az európai hatalmak erőviszonyait. A győzelem lélektani hatásait kihasználva ugyanis a poroszok vezetése alatt létrejött az egyesült Németország, amely ipari kultúrájával, fejlett oktatási rendszerével és társadalmi fegyelmezettségével igen gyorsan Európa vezető gazdasági és katonai hatalmává vált. Ezen belül olyan haditengerészeti erőt hozott létre, amelyik alátámasztotta a németek korabeli gyarmatosítási törekvéseit és komoly kihívást jelentett a brit világbirodalom támaszát jelentő angol flotta számára is.

Ez a tény megváltoztatta az angolok politikáját, amely az örökös ellenség, a franciák ellen előzőleg mindig a német államokat támogatta. A franciák szintén keresték az ellensúlyt a Német Császársággal szemben, ezért az angolokkal szövetkezve létrehozták 1904-ben az Entente Cordiale-t, vagyis az antantot. A gyorsan iparosodó, de Nyugat-Európához képest elmaradott cári Oroszország is ellensúlyt képezhetett a németekkel szemben, mivel hosszú közös határa volt Kelet-Poroszországgal (és az Osztrák–Magyar Monarchiával is).

A XX. század elejére kialakult Európában a meghatározó hatalmak két erős csoportja, amely eltért az előző évszázadok hagyományosnak tekinthető csoportosulásaitól. Adva volt a francia–brit–oroszlás csoportosulás németellenes éllel, másfelől: Németország szövetsége a Monarchiával, amelyet az oroszoktól való félelem készítetett a németekkel való szövetségkeresésre. Érdekes módon az olaszok is az utóbbihoz csatlakoztak, mivel történelmileg gyakran álltak szemben a franciákkal, de észak-afrikai gyarmatszerző törekvéseik ebben az időszakban is ütköztek a franciák érdekeivel. Ezt a két tömböt ugyan belső érdekellentétek is jellemezték, azonban az 1900-as évek elején a fentebb vázolt alaphelyzet ezeket felülmúlni látszott.

A modern haditengerészeti flotta kialakulása

Az Osztrák–Magyar Monarchia vezetése eddigre kezdte megérteni a haditengerészeti flotta hadászati jelentőségét: a flottában felismerték az adriai partok szűken vett védelmének és egy esetleges szárazföldi háborúban – a tengerparti szárny fedezésének igényén túlmenően – a Mediterrán-térségben az érdekek védelmének és a világ stratégiai kérdéseiben a ráhatás eszközének lehetőségét. Legalább is részben, mert egy konzervatív szárny a szárazföldi erők fontosságán nem látott túl, ráadásul a magyarok értetlensége e kérdésben és Ferenc József személyes szimpátiája a szárazföldi hadsereg irányában nem tette könnyűvé a flottafejlesztés elkötelezett híveinek törekvéseit.

A haditengerészet rendkívül költséges és fejlett gépipart igénylő haderőnem, így a szükséges fejlesztési pénzek kiharcolása a természetesen mindig szűkös keretből nem volt egyszerű feladat. Mindenesetre a német és a magyar nyelvterületen is civil szerveződések alakultak a haditengerészeti flotta népszerűsítésére, a társadalmi támogatás megszerzésére.

A magyarok ellenérzéseit azzal lehetett leszerelni, hogy a magyar ipar, amelyik a kiegyezés után – jórészt éppen a hajóépítés révén – rendkívül gyors fejlődésen ment keresztül, a magyar hozzájárulás arányában kapott megrendeléseket a

haditengerészettől. Ferenc Ferdinánd, a trónörökös szintén nagy híve volt a haditengerészetnek, amelyet egy világkörüli útja alapozott meg.

A kérdés úgy merült fel az évszázad elején, hogy mi módon költsék el célszerűen a rendelkezésre álló pénzt, milyen feladatokat tűzzenek ki a haditengerészeti flotta számára, ehhez milyen hajókat építsenek és milyen elhelyezkedésben és milyen szervezetben működtessék azokat. Fontos kérdés volt az is, hogy a tengerészeti vezetésnek helyesen kellett felismernie a technikai fejlődés irányait, ugyanis erre az időszakra esik az addigi haditengerészeti taktikát komoly változásokra készítető új eszközök megjelenése, nevezetesen a torpedó, a tengeri akna, a tengeralattjáró és a csupa nagyágyús csatahajók (dreadnought) és csatacirkálók megjelenése, a messzehordó ágyúk alkalmazása és a tűzvezetés, irányzás új műszerei.

Technikai értelemben a Monarchia meg tudott felelni ezeknek a feladatoknak. Az osztrák és cseh iparvidék, a szénbányászat, a vas- és acéltermelés mértéke és az általános ipari kultúra színvonala magas volt. A hajóépítés és gépgyártás Magyarországon, Budapest környékén, Győrben és a Miskolc diósgyőri területen szintén magas színvonalú volt.

A haditengerészet igényeinek kielégítésére az osztrák területen lévő Polában a haditengerészeti arzenál rendelkezett megfelelő felszereltséggel, technológiával, két szárazdokkal, négy úszódokkal. Triesztben a Cantiere Navale Triestino 9 sólyával, 2 úszódokkal tevékenykedett (Koszulics testvérek). Szintén Triesztben (San Rocco) volt a Stabilimento Tecnico Triestino 5 sólyával, két úszódokkal. Gépgyári részlegében kazánok, dugattyús gőzgépek és Parsons-licenc alapján gőzturbinák készültek. Triesztben volt az Austrian Lloyd nagy úszódokkja is.

A magyar Ganz-Danubius hajógyár Fiumében két nagy sólyával és egy úszódokkal működött és Porto Rében is volt egy kisebb hajógyára. A legnagyobb hajóágyúk a Prága melletti Skoda Művekben készültek, a páncéllemezek a Vítkovice Acélművekben (Ostrava). Fiumében a nagy múltú Whitehead gyárban találták fel, fejlesztették ki a torpedót és ez a gyár meghatározó szerepet játszott a Monarchia tengeralattjáróinak építésében is. Néhány, a tengerészethez nem értő történész részéről a múltban gyakran elhangzottak olyan vélemények, hogy a Monarchia haditengerészete elavult és alkalmatlan lett volna a feladatai ellátására, ez azonban csupán politikailag motivált tévedés.

A Monarchia haditengerészetének egyik problémája a századfordulón az volt, hogy bázisai északon voltak, miközben a Balkán és a Mediterrán térség problémái, valamint az Otrantói-szoros (mint az Adria szűk kijárata), délen is igényelte volna a flotta jelenlétét. Az Adria keleti partja szigetei sorával jól védhető és a parttal párhuzamos magas hegylancok sem kínálnak a támadó félnek olyan hídfőállásokat, amelyekből a szárazföld belseje felé nagy erejű, eredményes támadásokat lehetne indítani, tehát nem volt „ígéretes” célpont. Délen a cattaro-i öböl (Kotor) kínált jól védett haditengerészeti bázist, de az öblöt uraló és Montenegróhoz tartozó hegyek miatt nem volt célszerű igénybe venni, ezért a szintén jól védhető és a szárazföld felől is biztonságos Sebenico (Sibenik) kínálkozott a flotta déli támaszpontjaként. (Végül nem alakítottak ki megfelelő hadikikötőt, csak egy területi parancsnokságot, de a háború folyamán a későbbi, nehezen kivívott balkáni szárazföldi sikerek eredményeként már Cattaro lett a meghatározó bázis délen.)

A Monarchia politikai törekvései és ezek következményei a haditengerészetre

A Szezi csatorna 1869-ben megnyílt, majd 1882-től brit ellenőrzés alá került. Ez lerövidítette az Indiába vezető utat és katonai értelemben felértékelte a Mediterrán térséget és a Földközi-tenger keleti medencéjét. Oroszország fő problémája a Földközi-tengerre való kijutás volt a Fekete tengerről, hiszen a Boszporusz, a Márvány tenger és annak déli kijárata, a Dardanellák török kézen voltak. Az oroszok kifejezett célja volt Isztambul elfoglalása és erre az 1877–78-as orosz–török háborúban lehetőségük is nyílt, csak ez már sok lett volna a többi nagyhatalomnak. Az angolokkal rivalizáló németek szoros kapcsolatokat építettek ki a törökökkel, elősegítették a török hadsereg és hadiflotta modernizálását, és így az egyébként elavult Ottomán Birodalom már fenyegethette a Szezi csatornát és szárazföldön is bizonyos kockázatot jelentett az indiai angol uralom számára. Ebben a helyzetben a Monarchia flottája igen értékes tényezővé vált a németek számára, de Ausztria–Magyarországnak magának is jelentős kereskedelmi érdekei voltak a levantei térségben, amelyeket óvni kívánt. A németek szemszögéből ugyanilyen fontos volt az olasz flotta is, amelyik a franciákkal való szembenállás miatt a Földközi-tenger nyugati medencéje felé is le volt kötve.

Ebben a térségben a török hatalom a Balkánon összeomlóban volt, az évszázadok óta török uralom alatt élő itteni népek – jórészt orosz segítséggel – függetlenné váltak. A Balkánon szintén közvetlenül érintett Monarchia egyrészt csökkenteni kívánta az orosz befolyást; meg kívánta akadályozni az oroszok kijutását a Földközi-tengerre, ami esetlegesen az oroszok balkáni szövetségesei révén sikerülhetett volna, és nem kívánta, hogy az Adrián még egy újabb tengeri hatalom jelenjen meg az olaszon kívül. Felmerült az is, hogy amennyiben a Monarchia teret nyer a Balkánon, Szaloniki felé kijuthat a Földközi-tengerre is, függetlenül az otrantói szorostól.

A Monarchia egyébként nem látott volna szívesen egy erős délszláv államot a Balkánon, ugyanis ez a saját szláv lakossága számára esetleg elszakító, centrifugális erőként jelent volna meg (ne felejtjük el, hogy ez a történelmi korszak a nacionalizmus túltengésének időszaka volt).

A Monarchia törekvéseit a németek támogatták, mert közel-keleti céljaik elérésének megkönnyítésére közvetlen vasúti összeköttetést kívántak teremteni Törökország felé, a Bagdad-vasút tervéhez illeszkedően. Ez a szövetséges Osztrák–Magyar Monarchia fennhatósága alatt megbízhatóan ellenőrzött lett volna. Így az 1878-as berlini nemzetközi szerződés eredményeként a Monarchia megszállta Bosznia-Hercegovinát, amit azután 1908-ban annektált is a birodalomba.

Tengerészeti szempontból a Monarchia számára Olaszország jelentette a legnagyobb problémát. Olaszország geostratégiai szempontból kulcshelyzetben van a Földközi-tengeren – csak rá kell nézni a térképre. Az olasz tengerészeti erők kihívást jelentettek az Adria feletti uralom tekintetében, azonban az olaszok nyugati partjaik védelmi igényei miatt teljes tengeri erejüket csak akkor működtethették volna az Adrián, ha a többi tengeri hatalom – különösen a franciák – részéről nem fenyegetett veszély. Ez viszont bonyolult kérdés volt, mert az olaszok észak-afrikai gyarmatszerző ambíciói a mai Líbia területén ütköztek a franciák érdekeivel és az angolok sem láttak szívesen komoly idegen tengeri erőt Málta és a Szezi csatorna környékén. Ebben a helyzetben Olaszország Németországhoz és Ausztria–Magyarországhoz kezdett közeledni, ami 1882-ben formális szövetségben testesül meg, az eddigi kettősből hármas szövetség lett.

Mindeddig a Monarchia tengeri haderejének fejlesztése az olaszok ellen irányult, ami érthető is, mivel az elmúlt évtizedekben az olasz egyesülés folyamata lényegében Ausztriával szemben zajlott le. Ráadásul a sikerektől nacionalizmusba bódult olaszok álmái nem ismertek határokat. Irredentáik szeme előtt lebegett az ókori Római Birodalom feltámasztása, de már csak a Velencei Köztársaság eredeti birtokai miatt is igényt tartottak Isztriára, a horvát szigetekre, a tengerpartra Vallonáig és a partok azon városaira különösen, ahol az olasz ajkú lakosság valóban nagy létszámban, gyakran többségben volt jelen.¹ A tengeren maguknak igényelték volna Máltát, Korzikát, Korfut, a szárazföldön pedig a részben olaszok lakta Trentinot és Goriziát, amelyik Ausztria része volt. Emellett a Balkánon létrejött Albániában is jelentős befolyásra kívántak szert tenni. (Viszonylag szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy Aquincum éppen nem jutott az eszükbe.) Ilyen közhangulat mellett természetesen nem lehet azon csodálkozni, hogy a Monarchia katonai és haditengerészeti vezetése bizonyos fenntartással kezelte Olaszországot.

A helyzet tehát úgy alakult, hogy a németek rendkívül fontosnak tartották, hogy a Földközi-tengeren az osztrák–magyar és az olasz haditengerészet szorosan együttműködjön és a Monarchia tengerészete lépjen ki az Adriáról, mert együttesen képesek voltak a térségben lévő francia és angol haditengerészet ellenében eredményesen működni. A hármas szövetségre való hivatkozással a diplomácia és a katonai felső vezetés szintjén mindent meg is tettek ennek érdekében. Az olasz katonai felső vezetés is mindent megtett a Monarchia megnyerésére, ugyanis ehhez égetően szüksége volt a franciákkal szembeni eredményes fellépéshez – különösen az 1911–12-es olasz–török háború miatt kialakult olasz–francia ellentétek okán.

Az antant, tengerészeti egyeztetései során, olyan módon osztotta el a feladatokat, hogy a brit flotta magára vállalta a német északi-tengeri erők lekötését és megsemmisítését, valamint a franciák atlanti partjainak védelmét, míg a franciák tengerészeti főerőiket a Földközi-tengerre csoportosították át, ahol az ott lévő angol hajókkal együtt óvták összeköttetési vonalaikat. Ezzel a franciák biztosítva látták tengeri forgalmukat az észak-afrikai gyarmataikkal egy háború esetén is, míg az angolok a Szezei csatornát vélelmezték kellően védettnek. Mivel a németeknek semmi esélyük sem volt háború esetén jelentős haditengerészeti erőt küldeni a Földközi-tengerre, lévén Gibraltár angol kézen, égetően szükségük volt a Monarchia haditengerészeti erőire is. Cserében azt tudták felkínálni, hogy a Monarchiával együtt támadnak az oroszokra Kelet-Poroszországból és Sziléziából, amennyiben az fellépne a Monarchia balkáni törekvéseivel szemben. (Ez persze egyébként érdekükben is állott.)

Mindez azonban azt jelentette a Monarchia hadvezetése számára, hogy olyan flottát kell kiépítenie és működtetnie, amelyiknek a harci lehetőségei meghaladják az adriai part védelmét és képes a nagy tengeri hatalmak hajóival nyílt tengeri térségekben, az Adrián kívül is eredményesen harcolni. Ez voltaképpen sikerült és ez a magyarázata annak, hogy 1914-re olyan flotta jött létre, amelyik a legkorszerűbb csatahajókkal, a csupa nagyágyús dreadnoughtokkal (Tegethoff-osztály) is rendelkezett. Ezen kívül birtokolt olyan remek gyorscirkálókat (ezeket a szakirodalomban felderítő-cirkálóknak is nevezik), mint a Saida-osztály, olyan kiemelkedő sebességű rombolókat, mint a Tátra-osztály. A 250 tonnás torpedónaszádok szintén típusuk igen jó hajói voltak. Bizonyos elmaradás a tengeralttjárók területén volt, de ez eleinte részben annak a következményeként

¹ Például olasz volt a lakosság Trieszt 62%-ban, Fiume 52%-ban, összességében azonban Dalmáciában csak kb. 10%-ra volt tehető az olaszok számaránya.

alakult ki, hogy a háború előtt megrendelt német Germánia-típusú hajókat a német hadvezetés a maga számára lefoglalta a háború kitörésekor.

Amint erről már szó volt, a flotta fejlesztésének és a szükséges pénzügyi alapok megteremtésének számos politikai akadálya volt. Ilyennek tekinthető a magyar parlament ellenállása, a pénzügyminiszterek kifogásai, ráadásul az, hogy a politikusok egy része hallani sem akart olyan haditengerészetről, amelyiknek a céljai a szoroson vett partvédelmet meghaladják. (Ez persze olyan katonai vakság, mintha valaki csak pajzzsal akarna csatába menni önvédelmi szándékának bizonyítására.)

Érthető tehát, hogy a flottafejlesztés során az ilyen nagyobb ívű hadászati megfontolásokat a haditengerészet vezetése igyekezett nem a közvélemény előtt megvitatni és kifejtetni. A későbbi kritika azért érte a tengerészeti vezetést, mert valóban, a háború folyamán a nagy csatahajók – az olasz partok elleni első támadástól eltekintve – csak kevés akcióban vettek részt, főként fedező erőként szerepeltek, miközben a gyorscirkálók, rombolók, tengeralattjárók „vitték a hátukon” a háborút (egyébként meglehetősen sikeresen). Nyilván a nagy hadihajók helyett ezen a pénzen jóval több kisebb egységet lehetett volna építeni, de az eredeti feltételek változtak meg. (Ha már hibáztatni kell valakit, akkor inkább azokat a politikai és katonai vezetőket kellene, akik nem voltak képesek az olaszok és az Monarchia érdekeit úgy összehangolni, hogy az ne vezessen az eredeti hármasszövetség felbomlásához.)

Mindenesetre a Monarchia és az olaszok egyaránt jelentős haditengerészeti fejlesztéseket hajtottak végre (lényegében egymás ellen fegyverkezve) a vélelmezett erőegyensúly fenntartása érdekében, de ennek a haszonélvezője egyértelműen a német fél volt. Pontosabban lett volna, amennyiben az olaszok időben belépnek a háborúba és természetesen az eredeti terveknek megfelelően. (Ez a szándék egyébként az olaszok részéről annyira komoly volt, hogy 1913-ban a tervezett közös haditengerészeti tevékenység során a parancsnok szerepére elfogadták az osztrák von Haus tengernagyot, ami nem kis áldozatkészségre vallott.)

Ha számokban is ki akarjuk fejezni az erőviszonyokat, érdemes az 1904-es helyzetből kiindulni:

Hajótípus	olasz darabszám	osztrák–magyar darabszám
Csatahajók	13	10
Páncélos cirkálók	6	3
Cirkálók	14	6
Torpedóhajók	15	8
1. oszt. torpedónaszádok	9	1
2. oszt. torpedónaszádok	94	36
3. oszt. torpedónaszádok	42	31
Tengeralattjárók	2	-
Összesen:	195	95

1. táblázat

Az olasz és az osztrák-magyar haditengerészet 1904-ben (főbb típusok).
Az össz-vízkişorítás, tonnatartalmát tekintve az olasz fölény 2,04:1,0 volt
(Forrás: Milan N. Vego: Austro–Hungarian Naval Policy 1904–14. 36. oldal)

A táblázatból látszik, hogy mindkét ország hosszú tengerpartját torpedónaszádokkal igyekezett védeni, támaszkodva a torpedóra, mint új és olcsó fegyverre, és természetesen a tengeri aknamezőkre. A tengeralattjárók pedig még fejlődésük kezdeti szakaszában voltak.

Az osztrák–magyar flotta a fentebb leírt szemléletbeli nehézségek miatt elmaradt némileg az olasz flottától, a csatahajók tekintetében pedig elmondható, hogy a hajónagyság és a fő fegyverzet ágyú-űrmérete tekintetében kisebb hajókkal rendelkezett és csatahajóinak sebessége is valamelyest alulmaradt az olaszokéhoz képest. A Monarchia csatahajó-állománya ekkor a két Kronprinz-osztályú hajóból, a Budapest-osztály 3 hajójából, a Habsburg-osztály 3 hajójából és az Erzherzog-osztály első két hajójából állt. Az utóbbi 5 csatahajó már a nyílttengeri igények figyelembevételével épült.

Hajótípus	olasz darabszám	osztrák–magyar darabszám
Dreadnought	3	3
Egyéb csatahajó	8	12
Páncélos cirkáló	11	3
Cirkáló	21	7
Gyorscirkáló	5	2
Torpedóromboló	31	18
Nyílttengeri torpedónaszád	29	25
Partvédő torpedónaszád	41	29
Tengeralattjáró	20	6
Összesen	164	105

2. táblázat

Az olasz és az osztrák-magyar haditengerészet 1914-ben (főbb típusok).
Az össz vízkiszorítás tonnatartalmát tekintve az olasz fölény 1,4:1,0 volt
(Forrás: Milan N. Vego: Austro–Hungarian Naval Policy 1904–14. 177. oldal)

Látható tehát, hogy a Monarchia flottafejlesztése a nehézségek ellenére eredményes volt. Különösen a forradalmi változást jelentő dreadnought (csupa nagyágyús csatahajó) kategóriában teremtett egyensúlyt (Tegethoff-osztály), de a korszerű kisebb egységeknél is jelentős eredmények látszanak, hiszen a Saida-osztály cirkálói és a Tátra-osztály rombolói már első egységeikkel szolgálatba léptek. Ezek pedig a kor színvonalán álló, igen jó hadihajók voltak (amint ezt későbbi harci teljesítményük is mutatta). A minőségre jellemző, hogy a veszített háború után a Novara gyorscirkáló 1941-ig szolgált még a francia haditengerészetben.

A tengeralattjárók darabszámában látszik a Monarchia problémája ezen a területen, mert még a koncepció kialakításánál tartottak. Először 2 darab Lake-típusú, amerikai tervezésű tengeralattjárót építettek Polában, a haditengerészeti Arzenálban, majd importáltak 2 darab német Germánia-típusú tengeralattjárót és két, szintén amerikai eredetű Holland-típusú tengeralattjárót építettek Fiumében, a Whitehead cégnél. (A Lake-típus nem vált be, de a Germania-, és a később belépő Whitehead-konstrukciók igen.) Mindezen hátrányok ellenére – a későbbi fejlesztéseket is tekintetbe véve – az osztrák–magyar tengeralattjárók száma megnőtt és jó harci teljesítményt is nyújtottak a háború folyamán.

Az eredeti együttműködési koncepció realitásait a mediterrán térségben 1914-ben jelen lévő haditengerészeti erők főbb egységeinek az összevetéséből láthatjuk.

Hajótípusok	francia	brit	orosz	Összesen Antant	olasz	osztrák-magyar	német	Összesen Központi hatalmak
Dreadnoughtok	3	-	1	4	3	3	-	6
Dreadnought-közeli csatahajók	6	-	2	8	2	3	-	5
Dreadnought előtti	8	-	5	13	8	9	-	17

csatahajók								
Csatacirkálók	-	4	-	4	-	-	1	1
Cirkálók	9	8	5	22	26	12	1	39
Rombolók	41	12	22	75	31	18	-	49
Torpedónaszádok	3	-	13	16	70	54	-	124
Tengeralattjárók	16	-	8	24	20	6	-	26
Összesen:	86	24	56	166	160	105	2	267

3. táblázat

A Földközi-tenger térségének haditengerészeti erőviszonyai.

A főbb típusok esetében 1914-ben²

(Forrás: Milan N. Vego: Austro–Hungarian Naval Policy 1904–14. 178. oldal)

Az erőviszonyok összevetése jól mutatja, hogy az a német elgondolás, aminek értelmében a haditengerészeti fölény a Földközi-tengeren kivívható az antant erőivel szemben, reális volt. Ez különösen igaz, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az orosz erők nem juthattak ki a Földközi-tengerre mindaddig, amíg a törökök zárva tartják a Boszporuszt és a Dardanellákat. Márpedig a törökök – a sikeres megelőző német beépülés a török fegyveres erőkbe és a diplomáciai erőfeszítések eredményeként – 1914. október 29-én hadba léptek a központi hatalmak oldalán. Ezzel az oroszok 56 hajóegysége ki lett zárva a Földközi-tengerről, viszont egy szövetséges Olaszország esetén, a Monarchia szabadon kijuthatott az Otrantoi szoroson át a Földközi-tengerre.

Mivel a franciák és az olaszok szembenállása 1911–13 között főként az észak-afrikai érdekkellentétek következtében kiéleződött, a németek és az olaszok egyaránt az együttműködés irányába ösztökölték a Monarchia tengerészeti vezetését. Az együttműködés eredeti koncepciója 1900-ig nyúlik vissza, de ez egy laza, kevés konkrétumot tartalmazó egyezség volt, amelyik lényegében a tevékenységi zónák kijelölésére szorítkozott. Ekkoriban az olaszok aggódtak egy francia–orosz tengerészeti együttműködés esetleges létrejötte miatt, ezért köttetett meg ez a szerződés.

1913-ban azonban a franciák és a britek január-február folyamán formálisan is létrehozták azt a megállapodást, amelyik a fentebb említett elvek mentén a francia flotta főerői számára a Földközi-tengert határozta meg tevékenységi területként. Ez szabad kezet adott az angoloknak arra, hogy erőket vonjanak el ebből a térségből az Északi-tengerre, de természetesen az angolok ezt csak a feltétlenül szükséges mértékben tették meg.

A németek feltétlenül szükségesnek tartották az Észak-Afrika és Franciaország közötti tengeri forgalom elvágását egy általános európai háború esetén és szívesen vették azt az ajánlközást is, hogy az olaszok a Földközi-tenger felől megtámadják Franciaországot. Éltek bennük kétségek az olaszok harcképességével és megbízhatóságával szemben és mindenképpen a Monarchia tengerészetével közös, összehangolt tevékenység megszervezését kívánták elősegíteni. Megítélésük szerint Taranto közelében (az olasz „csizma” sarka környékén) látták célszerűnek az erők koncentrálását.

A Monarchia részéről mind Ferenc Ferdinánd trónörökös, mind Conrad vezérkari főnök részéről folyamatosan érezhető volt a gyanakvás olasz partnereik irányába. Ezt csak tovább erősítette, hogy a római katonai attasé következetesen azt

² Az eltérés az olasz és osztrák–magyar összevetésekhez képest a hajóosztályok, illetve típusok eltérő értelmezéséből, a vízrebocsátás/szolgálatba állítás eltérő időpontjaiból ered, illetve a régebbi típusok beszámításából/kihagyásából, de a meghatározó erőviszonyokat így is érzékelteti a táblázat.

a véleményét hangoztatta, hogy az olaszok kizárólag saját katonai gyengeségüket akarják kompenzálni a Monarchia tengeri erőinek bevonásával, ráadásul a Monarchia inkább az orosz flotta ellen kívánta felhasználni a flottáját, az olaszok viszont – a németekkel egyetértésben – a francia flotta szétverését tekintették elsődleges célnak. Végül is a németek nyomására az együttműködés konkrét formái létrejöttek, a közös tevékenységet megszervezték és Bécsben egy konferencia lezárásaként, 1913. június 23-án aláírták a megújított tengerészeti egyezményt a három hatalom képviselői. Bónuszként a németek arra is ígéretet tettek, hogy a Mediterrán térségben lévő két korszerű hajójukat, a Geoben csatacirkálót és a Breslau cirkálót megerősítik néhány könnyű egységgel.

* * *

A valóság később azonban rácsfolt ezekre az elképzelésekre. Azzal, hogy Olaszország nem lépett be a háborúba a Központi Hatalmak oldalán, hadászati értelemben teljesen új helyzetet teremtett. Bár a törökök hadba lépése megakadályozta az orosz flotta kitörését a Földközi-tengerre, a britek és a franciák összekötetési vonalai gyarmataikkal érintetlenek maradtak. Mivel a háború elhúzódó jellegűvé vált – szemben Németország és a Monarchia előzetes elképzeléseivel – ez szükségszerűen hozzájárult a Központi Hatalmak vereségéhez. Oroszország elszigetelődésében jelentős szerepet játszott, hogy francia és angol szövetségeseivel nem volt képes tengeri összekötetést teremteni, ami viszont elősegítette az oroszok az 1916–17-es összeomlását. Ez az esemény is világosan mutatja, hogy milyen nagy hadászati jelentősége volt a Mediterrán térségnek az I. világháborúban is.

A nyugati hadszíntér állóháborújának húsdarálója, a keleti hadszíntér súlyos politikai következményekkel járó eseményei némileg elterelik a figyelmet a Földközi-tenger környékén lezajlott történések és az olasz pálfordulás jelentőségéről (ez ugyanis sokkal súlyosabb dolog volt, mint egy kellemetlen tüske a nadrágban). Ezt a tényt igen nagy naivitás az olaszok hitszegésére leegyszerűsíteni, ugyanis az antant országai között is súlyos ellentétek és bizalmatlanság volt. Franciaország a XVIII–XIX. században Anglia legnagyobb ellenfele volt, Amerikában, Indiában és magában Európában is folyamatosan súlyos háborúkat vívtak egymással. Oroszország közép-ázsiai terjeszkedése komoly aggodalmakat ébresztett az Indiát birtokló angolokban (két afgán háborújuk oka lényegében az orosz befolyás erősödésének megakadályozását célozta). A Balkán és a Fekete-tenger térségében és Törökország vonatkozásában szintén léteztek ellentétek ezek között a hatalmak között, azonban képesek voltak ezen felülemelkedni a közös cél érdekében. Sőt képesek voltak arra is, hogy a minden szempontból ellenükben érdekelt Olaszországnak akkorát tudjanak ígérni, ami átcsábította őket az antant oldalára. (Más kérdés, hogy később ezekből az ígéretek közül sok mindent nem tartottak be, ami azután szépen megágyazott Mussolini fasizmusának.)

A Monarchia azonban nem volt képes félretenni az olaszokkal szembeni gyanakvását, nem tudta kezelni az olaszok Albániával és általában a Balkánnal kapcsolatos törekvéseit és ez a merevség a végén igen sokba került, nagyban hozzájárult egy jobb sorsra érdemes birodalom széteséséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Vego, Milan N.: Austro-Hungarian Naval Policy 1904–14. Frank Cass, London (é. n.)

Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészete. Budapest, 2001. Kossuth Kiadó

Csonkaréti Károly: Császári és királyi hadihajók. Budapest, 2002. Hajja & Fiai

Dr. Gáspár Ferencz: A tengerészet lovagkora. Budapest, 1907. Singer és Wolfner

Hore Peter: Csatahajók enciklopédiája. Budapest, 2008. Atheneum Kiadó

Galántai József: Az első világháború. Budapest, 1980. Gondolat Kiadó

Ormos Mária: Világtörténet évszámokban, 2. kötet. Budapest, 1988. Gondolat Kiadó